

Граници на автономията на страните в арбитражния процес

Анотация

Под граници на автономията на страните в арбитражния процес се разбира възможността на страните да определят свободно процедурата, по която ще се стигне до справедливо решаване на спора им. В международния търговски арбитраж се наблюдава тенденция на засилване на свободата на страните да определят сами процесуалните правила за разглеждане и решаване на техния спор. Безспорно **първата** и най-важната граница на автономията в арбитражното производство е **арбитражното споразумение**. Отбелязва се обстоятелството, че договорът за арбитраж не е договор само между двама субекти, а в него могат да участват повече от две физически и/или юридически лица. **Втората граница** на арбитражната компетентност е формата на арбитражното споразумение. **Писмената форма е условие за неговата действителност**. Смятам, обаче, че няма пречка, писменото съгласие да не бъде задължително материализирано на хартия, а писмените знаци да са намерили място и на друга повърхност или да са извършени в електронна форма. **Третата граница на автономността на страните в арбитража касае арбитражната процедура**. Едно от най-важните положения на тази плоскост е въпросът за **приложимите процесуални норми**. Разглежда се въпросът, може ли решаващият орган едностранно, без съгласието на страните да заяви, че прилага Гражданския процесуален кодекс. Приема се, че **процедурата, по която се разглежда делото, се намира в приоритет от страните**. Изследва се и въпросът, **може ли основанията за отмяна на арбитражно решение от Върховния касационен съд да ограничават автономията на страните, като в доклада се дава отрицателен отговор**.

Ключови думи: автономия на страните, граници на автономията, арбитражна процедура

СЪДЪРЖАНИЕ

- 1.ТЕНДЕНЦИЯ НА ЗАСИЛВАНЕ НА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ В МЕЖДУНАРОДНИЯ ТЪРГОВСКИ АРБИТРАЖ
- 2.ПЪРВА ГРАНИЦА НА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ В АРБИТРАЖНОТО ПРОИЗВОДСТВО – АРБИТРАЖНОТО СПОРАЗУМЕНИЕ
- 3.ВТОРА ГРАНИЦА НА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ – ПИСМЕНАТА ФОРМА КАТО УСЛОВИЕ ЗА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА НА АРБИТРАЖНОТО СПОРАЗУМЕНИЕ
- 4.ТРЕТА ГРАНИЦА НА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ – ПРАВОТО ИМ ДА ОПРЕДЕЛЯТ ПРИЛОЖИМИТЕ ПРОЦЕДУРНИ ПРАВИЛА
- 5.РОЛЯТА НА ПОВЕЛИТЕЛНИТЕ НОРМИ НА ПРИЛОЖИМИЯ АРБИТРАЖЕН ЗАКОН
- 6.КОРЕКТИВНОТО ТЪЛКУВАНИЕ НА ЧЛ. 29, ИЗРЕЧЕНИЕ 3 ОТ ЗАКОНА ЗА МЕЖДУНАРОДНИЯ ТЪРГОВСКИ АРБИТРАЖ
- 7.ОГРАНИЧАВАТ ЛИ ОСНОВАНИЯТА ЗА ОТМЯНА НА АРБИТРАЖНИ РЕШЕНИЯ ОТ СЪДА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ ?
- 8.ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1.ТЕНДЕНЦИЯ НА ЗАСИЛВАНЕ НА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ В МЕЖДУНАРОДНИЯ ТЪРГОВСКИ АРБИТРАЖ

Една от не особено популярните теми в арбитражната теория е темата за границите на автономията на страните в арбитражния процес, за възможността им да определят сами, свободно, процедурата, която ще ги изведе до ефективния и взаимно приемлив резултат на техния спор. Темата обаче е актуална в държавите, които са предпочитани от спорещите страни при избор на седалища на техните международни арбитражи. Доказателство за това е модерната ревизия на швейцарския Закон за международно частно право, влязъл в сила от 1. 1. 2021 г., която ме инсперира да се спра на тази тема. Известно е, че Швейцария принадлежи в световен мащаб към най – атрактивните седалища за международни арбитражни съдилища. И причината за това не е само неутралитетът на страната и стабилното ѝ политическо положение, но и федералният закон за международното частно право, чиято глава 12 регулира международната арбитражна компетентност. С ревизията на тази уредба се придаде по-голяма привлекателност на закона и се стимулира неговата атрактивност. Това стана като се засили автономията на страните в синхрон с тенденциите в международното развитие на арбитража.

Широкото приложно поле на автономията на волята е известно още в римското частно право. Изследвания на световно известния учен Фернандес де Бужан са установили, че в Рим на частната автономия на

страните се е предоставяла много по-голяма свобода отколкото в съвременния арбитраж. (Fernandes de Vujan. Academy of Number of the Real Academy of Jurisprudence and Spanish Legislation. Madrid, 2014, p. 210 ff). По този начин се е улеснявало решаването на спорове в търговските отношения и на вътрешния пазар.

2.ПЪРВА ГРАНИЦА НА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ В АРБИТРАЖНОТО ПРОИЗВОДСТВО – АРБИТРАЖНОТО СПОРАЗУМЕНИЕ

Безспорно най-важната, основната граница на арбитражното производство е арбитражното споразумение. Без договор, по силата на който страните да възложат решаване на техния спор на арбитраж, същият не е допустим. Следователно, едностранна сделка или решение на колективен орган или на съдружници, нормативен акт не може да бъдат основания за арбитражно разглеждане и решаване на спор.

Тук обаче следва да се има предвид, че договорът за арбитраж не е договор само между две лица, между двама субекти. Съгласие споровете, произтичащи от договор с участието на повече от две лица да се решават по доброволен начин, може да се постигне и с участието на повече от две физически и/или юридически лица. Може да се постигне и съгласие за арбитраж. Например учредителите на едно ООД решават вътрешните спорове, свързани с управлението на търговското дружество, да се решават с единодушие, а ако някой не е съгласен с предложеното решение, спорът да се реши по арбитражен ред. От тук може да се направи извод, че, ако учредителите или съдружниците в едно търговско дружество могат да постигнат съгласие възникналите по време на съвместната им дейност спорове да се решават от арбитраж, посочен от **общото събрание**. **Става въпрос за спор дали решението на общото събрание противоречи на императивни норми на закона или на дружествения договор**. По същия начин стои въпросът и с акционерите и решенията, взети на техните общи събрания. Затова смятам, че няма пречка, арбитраж да отмени решение на общото събрание по реда на чл. 74 от българския Търговски закон, ако в дружествения договор или в устава, приети единодушно, учредителите са уговорили споровете, намиращи се във връзка или произтичащи от вътрешните им отношения, да бъдат решавани от определен институционален или арбитраж ад хок. Не виждам причина арбитражното решение да бъде отменено от държавния съд, а ако решението на общото събрание подлежи на вписване в търговския регистър и регистъра на ЮЛНЦ, арбитражното решение за отмяна на решение на общото събрание да бъде вписано. В Гражданския

процесуален кодекс (ГПК), и в Закона за международния търговски арбитраж (ЗМТА) няма правна норма, която да забранява решаване на спорове за отмяна на незаконосъобразни решения. Затова, когато няма законова пречка и е налице споразумение на всички съдружници и акционери, които участват във вземането на решения на общото събрание, споровете относно обжалваемостта на решенията да могат да се отнасят за разглеждане и решаване от арбитражен съд.

Лежерността досежно спазването на писмената форма е намерила израз и в новото швейцарско арбитражно законодателство. В него изрично се изтъква, че арбитражната клауза може да се съдържа не само в договор, но и в едностранна сделка (напр. завещание, документ за учредяване на фондация или тръст и т.н) или в **устава** – чл. 178, ал. 4 от швейцарския ЗМЧП. С новата разпоредба се подчертава елементарното основно правило за автономията на страните в арбитражното производство и принципа, че там, където господства частната автономия в материалното право, трябва да се предостави на участниците в спора същата автономия и в сферата на арбитражния процес.

3.ВТОРА ГРАНИЦА НА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ – ПИСМЕНАТА ФОРМА КАТО УСЛОВИЕ ЗА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА НА АРБИТРАЖНОТО СПОРАЗУМЕНИЕ

Втората граница на арбитражната компетентност е формата на арбитражното споразумение. Законът предвижда **писмената форма като условие за действителността на арбитражното споразумение**. Няма спор, че то може да бъде самостоятелен договор или част, клауза в материалноправния договор. Вторият вариант се среща по-често в действителността. Както обаче се посочи по-горе в точка 1, писмената форма изисква писменото съгласие на всяка от страните по споразумението да бъде обективизирано, без да се уточнява по какъв начин се осъществява тази обективизация. Освен че това може да стане в различни документи, е възможно съгласието да намери своето място в различни електронни пощи, в различни взаимно адресирани съобщения. Важното е страната в арбитражния процес да е изразила своето съгласие спорът, в който тя участва, да бъде решен от арбитраж. Не е важно обаче как, по какъв начин тя е изразила с писмени знаци своето волеизявление, насочено към овластяване на арбитраж. Смятам, че няма пречка, писменото ѝ съгласие да не бъде задължително материализирано на хартия, а писмените знаци да са намерили място и на друга повърхност или да са извършени в електронна форма. Важното е да е направено волеизявление, т.е. да е обективизирано с писмени знаци желанието,

съгласието, волята на страната в арбитражния процес да се подчини на правораздавателната власт на арбитража. В този смисъл е и новата разпоредба на чл. 178, ал. 1 от швейцарския Закон за международното частно право (ЗМЧП), в който писмената форма се смята за спазена, ако дава възможност да се докаже уговорения текст.

В нашия ЗМТА – чл. 7, ал. 2 текстът е остарял и трябва да се актуализира като се премахнат телеграмата и телекса като средства за съобщения.

4. ТРЕТА ГРАНИЦА НА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ – ПРАВОТО ИМ ДА ОПРЕДЕЛЯТ ПРИЛОЖИМИТЕ ПРОЦЕДУРНИ ПРАВИЛА

След като ЗМТА урежда фикцията, че има писмено арбитражно споразумение и когато ищецът предяви иск пред арбитражен съд, а ответникът писмено или със заявление, отбелязано в протокола на арбитражното заседание, приеме спорът да се разглежда от Арбитражния съд или извърши пред него действие, насочено към разглеждане на спора по същество, без да оспорва компетентността на АС, то би следвало да акцептираме тезата, че законът, въвеждайки писмената форма на арбитражното споразумение, възприема писмената форма не *strictu sensu*, а твърде лежерно. Важното е арбитражният съд да се убеди, че и двете страни са имали възможност писмено да удостоверят по някакъв начин своето съгласие за решаване на спора им от арбитраж. Или може да се приеме, че става въпрос за **неформализирана писмена форма**. Не самата писмена форма и фетишът на писмеността в това отношение изпъкват на преден план, а фактът, че страната е имала възможност да изрази писмено съгласието си. Нещо повече дори. Според чл. 2, ал. 4 от Правилника на АС при БТПП, ако страните не са уговорили друго, но са уговорили приложимост на правилника на АС, това означава, че те са приели и компетентността на АС при БТПП. Всъщност, тази норма на правилника означава, че когато страните са уговорили арбитраж, без да посочат изрично АС при БТПП, но за сметка на това са приели, че процедурата ще протича съобразно правилата на Правилника на АС при БТПП, те са определили АС при БТПП като компетентен. От един известен и обективиран като съвместна воля факт – акцептирането на Правилника като определящ процедурата, се прави извод за друг факт, който изрично не е написан – компетентността на АС при БТПП. Тази разпоредба, с която правилникът е допълнен през 2017 г., показва още един път широкото тълкуване на разпоредбите, определящи границите на арбитражната компетентност. От съгласието за приложимите процесуални норми се извежда съждението за компетентността на

конкретния арбитражен съд. Както и обратно, ако е прието спорът да се разгледа и реши от АС при БТПП и няма установени уговорени процесуални правила, АС ще прилага Правилника, макар той да не е изрично посочен.

4. ТРЕТА ГРАНИЦА НА НА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ – ПРАВОТО ИМ ДА ОПРЕДЕЛЯТ ПРИЛОЖИМИТЕ ПРОЦЕДУРНИ ПРАВИЛА

Третата граница на автономността на страните в арбитража касае арбитражната процедура. Едно от най-важните положения на тази плоскост е въпросът за **приложимите процесуални норми.** Процедурата се съдържа в Правилника на АС при БТПП. Възниква въпросът – може ли тази процедура да се дерогира и от кого, както и може ли, ако страните са приели процедурата да се определя от Правилника, решаващият орган едностранно, без съгласието на страните да заяви, че прилага ГПК. Ако страните не са определили в арбитражното споразумение правилника като приложимо процесуално право, може ли той да се прилага. Оказва се, че връзката - избор на арбитражен съд и правилник с процедурни правила, е взаимна. Както, ако страните са приели за приложим правилника, се счита, че те признават компетентността на АС, така и ако са определили за компетентен АС при БТПП, процедурата се определя от неговия Правилник, дори те не са заявили изрично това – чл. 3, ал. 1 от Правилника. Но нормата е диспозитивна и страните имат право да приемат по взаимно съгласие други правила за разглеждане и решаване на техния спор. Страните са процесуалните господари на процеса. Те имат право да изискват решаващият състав да не прилага целия или част от Правилника на АС при БТПП. Освен това мисля, че те имат право да изискват решаващият състав да не допуска прилагането на ГПК. Ако се намираме в хипотезата на чл. 3, ал. 3, второто изречение от Правилника, а именно споразумението да не урежда някои въпроси или изобщо нищо не казва за процедурата, ако липсва уредба и в Правилника и в ЗМТА, според чл. 3, ал. 3 арбитражите процедурат съобразно тяхната разумна преценка, ръководейки се от арбитража и предмета на спора. И решаващият орган предварително съобщава на страните правилото, което ще приложи, като им предоставя равна възможност за защита. Ако обаче предварително в споразумението страните са уговорили да не се прилага ГПК, а в ЗМТА и в Правилника на АС при БТПП липсва каквото и да е правило, АС няма да може да заяви на страните, че ще прилага ГПК без предвидените в него прекузивни срокове примерно или да създаде ново правило, което досега не е било известно на процедурата.

Или е възможно страните да не харесат творческото правило на решаващия орган. Смятам, че не е възможно волята на АС да стане приоритетна пред волята на страните или на техното неодобряване на предложеното им правило. За съжаление председателят на решаващия орган по време на процеса, без да изтъква предпоставките, при които той може да упражни правото си сам да определи липсващото процедурно правило, заявява, че ще прилага ГПК и лично аз като арбитър никога не съм чувала някоя от страните да се противопостави на това заявление. **В чисто психологически аспект страните се чувстват задължени да се подчинят на властта на решаващия орган и затова те не възразяват.** Освен това не е ясно, какво означава изразът „като им предоставя равна възможност за защита“. Дали това означава, че им дава възможност да вземат отношение към неговото заявление или избира такова правило, което равнопоставя страните. И тук като аргумент в защита на своето становище арбитражната процедура да не стои толкова близо до ГПК бих искала да се позова на ревизираната швейцарска правна уредба. С промяната на Закона за международното частно право, в което от 1.1.2021 г. намери своето място процедурата, приложима към международния арбитраж със седалище в Швейцария, всички съществували преди това препратки към швейцарския граждански процесуален закон се зачертаха и се заместиха със съответни разпоредби в ЗМЧП.

5.РОЛЯТА НА ПОВЕЛИТЕЛНИТЕ НОРМИ НА ПРИЛОЖИМИЯ АРБИТРАЖЕН ЗАКОН

И все пак Правилникът на АС при БТПП поставя **граница на автономията на страните – те не могат да определят правила, които противоречат на повелителни правила на приложимия за арбитража закон, както и на принципите на този правилник – чл. 3, ал. 2.** Така например страните не могат да уговорят процедура, която противоречи на чл. 22 ЗМТА, която изисква страните да бъдат равни и всяка от тях да може да защити своите права. Решаващият орган може да откаже да прилага правила, създадени от страните, ако те противоречат на тази норма. Уговорката между страните е нищожна поради противоречие на императивна законова разпоредба.

Приложимият към арбитража български закон е ЗМТА. Кои норми на закона за императивни и кои могат да се дерогират със съглашение на страните? Както вече отбелязах, една от тях е **чл. 22 ЗМТА.**

Едно от изискванията за обезпечаване на равенство е арбитражното производство да се счита за започнало от деня, в който ответникът е получил препис от исковата молба – чл. 23 ЗМТА. Но нормата е

диспозитивна и страните могат да уговорят друго начало на арбитражната процедура. В тази насока законът разширява границите на автономията на волята на страните. Те могат да изтеглят границите на процедурата по-рано или по-късно от посочения в чл. 23 от закона момент – например, в момента на пристигането на исковата молба в АС, в деня на изпращането на искането за арбитраж до ответника, в момента на получаването на искането от ответника или в момента на образуване на решаващия орган.

На следващо място стои **процедурата, по която се разглежда делото. Нейното определяне в приоритет от страните.** Това следва от чл. 24, ал. 1 ЗМТА. **Законът отделя приоритетно място на страните по спора, които по взаимно съгласие определят процедурата.** Ако страните предложат процедурата, решаващият орган е длъжен да се подчини на нея, дори тя да противоречи на неговите разбирания за начина на разглеждане и решаване на делото. Законът задължава решаващия орган да спазва процедурата, определена от страните. Има ли в това отношение някакви граници? Те се отнасят до автономията на волята. Решаващият орган в този случай се подчинява на волята на страните и е задължен да следва приетите от тях правила. Тук възниква обаче въпросът – как може да процедира съдът, ако счита, че процедурата не е подходяща, ако тя противоречи на императивни норми на ГПК или на Правилника на АС при БТПП? Нищожни ли са договорените процедурни клаузи при противоречие с императивни норми. Гражданският процес пред държавен съд се подчинява на разпоредбите на ГПК, които безспорно са императивни. Амо страните в споразумението предвидят, че договори над 5000 лв. могат да се доказват със свидетели или обратно, да се забрани изобщо събиране на доказателства с устни доказателствени средства, възможно ли е техните уговорки в арбитражното споразумение да са нищожни на основание чл. 26, ал. 1 ЗЗД или можем ли да изведем тълкувателния резултат от чл. 24, изр. 2 ЗМТА, според който решаващият орган е длъжен да предостави на страните равни възможности да защитят правата си. Границата на автономията на волята на страните спрямо определяне на процедурата, по която ще се разглежда делото, като че ли представлява единствено осигуряването на равни възможности за упражняване на правото на защита. Същата граница се издига и когато страните не са регулирали процедурата и АС според закона има право на дискреция – тогава той разглежда спора по начин, който той смята за подходящ. Езикът, по който се разглежда делото, се определя по взаимно съгласие на страните, а ако то липсва – от арбитражния съд. Мястото, където се извършват процесуалните действия, сроковете, в които те трябва да са извършени,

също се намират в диспозицията на страните, а ако те се десезират – се определят от арбитражния съд. Следователно, **езикът, мястото, сроковете, доказателствените норми, поредността на извършените процесуални действия са в пределите на автономията на волята на страните. Никой няма право да измества волята на страните, която регулира процедурата на разглеждане на делото.**

6.КОРЕКТИВНОТО ТЪЛКУВАНИЕ НА ЧЛ. 29, ИЗРЕЧЕНИЕ 3 ОТ ЗАКОНА ЗА МЕЖДУНАРОДНИЯ ТЪРГОВСКИ АРБИТРАЖ

В какво друго направление се извява свободата на страните? В неограничеността във времето на упражняване на правото да се измени или допълни иска или възражението. Дори да се въведат някакви срокове, те следва да бъдат установени със съгласието на страните по делото. Възможно е страните да уговорят искът да не се изменя или да определят по свое усмотрение срок, в който да направят тази промяна. В разглежданата сфера се намесва законодателят с **чл. 29, изр. второ ЗМТА**, като дава възможност арбитражният съд да не допусне исканото изменение, ако то ще създаде особени затруднения за другата страна. Смятам, че тази разпоредба подлежи **на корективно тълкуване**. Според мен тя е диспозитивна и може да се дерогира със споразумение, което би могло да отнеме правомощието на арбитражния съд да не допуска по свое усмотрение исканото изменение, защото има опасност преценката на съда да е субективна и да изразява отношението ѝ към насрещната страна, а това нарушава основния принцип на арбитражното производство да се нахърни равнопоставеността на страните. **Чрез това правило се дава възможност арбитражният съд да защити интересите на ответника, като под предлог че изменението на иска ще създаде особени затруднения за ответника, ще затрудни защитата на ищеца.** Намесата на арбитражния съд в защита на едната страна ще наруши принципа за равно третиране от съда на двете страни. Ако остане все пак тази разпоредба, би следвало съдът да изслуша становището на ищеца, както и да се подчини на волята на страните по спора, ако те предварително са дерогирали чл. 29, изр. 2 ЗМТА. Освен в ЗМТА, който е разумно обран в нормите, не се намесва в автономията на волята на участниците в арбитражното производство, не въздига ролята на арбитражния съд в господар на процеса, а точно обратното, предоставя цялата власт в ръцете на спорещите страни, процедурни правила се съдържат и в Правилника АС при БТПП. На брой те са малко повече от процесуалните норми на закона, което събужда

съмнение, дали някои от неговите норми не ограничават автономията на участниците в арбитражния процес. Повечето норми повтарят ЗМТА, но ние сме длъжни да проверим, дали правилникът на АС при БТПП не ограничава арбитражната свобода на страните.

7.ОГРАНИЧАВАТ ЛИ ОСНОВАНИЯТА ЗА ОТМЯНА НА АРБИТРАЖНИ РЕШЕНИЯ ОТ СЪДА АВТОНОМИЯТА НА СТРАНИТЕ ?

Преди това бих искала да се спра и на въпроса, дали правната уредба на закона относно отмяната на арбитражното решение от Върховния касационен съд не ограничава автономията на страните в арбитражното производство.

Първото основание за отмяна – недееспособността на страната, която иска отмяна, към момента на сключване на арбитражното споразумение, не е съотносимо към отмяната на арбитражното решение.

Второто основание – арбитражното споразумение не е било сключено или е недействително съобразно закона, избран от страните, а при липса на избор – съобразно този закон, визира положителната предпоставка на арбитражната процедура, а не свободата на страните да я регламентират.

Третото основание е свързано с неучастието на страната, поискала отмяна на арбитражното решение, в арбитражното производство, било защото не е била уведомена за него, за назначаване на арбитър или е била възпрепятствана да участва поради независещи от нея причини също не може да се свърже с автономията на съгласуваната воля на страните.

Четвъртото основание се отнася до разрешаване на спор, непредвиден в арбитражното споразумение или до случая, когато арбитражният съд се произнесъл извън предмета на спора. Т.е. и тук не е засегната свободата на страните да регулират процедурата.

Петото основание обаче има връзка с темата на доклада ми. Арбитражното решение е опорочено и подлежи на отмяна, ако бъде атакувано, когато се е проявила автономията на волята на страните – те са определили арбитражна процедура или са се съгласили да приемат вече създадена арбитражна процедура, но тя не е била съобразена със споразумението на страните, освен ако то

противоречи на повелителни разпоредби на този закон, а ако липсва споразумение – когато не са приложени разпоредбите на този закон. От тълкуванието на основание номер 6 (реално 5) на чл. 47, ал. 1 ЗМТА могат да се извлекат следните **изводи.**

Първо, при противоречие между избраната арбитражна процедура и арбитражното споразумение, което е определяло арбитражната процедура, **приоритет има арбитражното споразумение, защото то инкорпорира съгласуваната воля на двете страни.** С това законодателят дава израз на тържеството на съгласието на страните да определят арбитражната процедура.

Второ, разпоредбите на ЗМТА са **диспозитивни и намират приложение, само доколкото процедурата не е уредена в арбитражното споразумение.**

Трето, арбитражното споразумение и определената в него процедура не трябва да противоречат на повелителни разпоредби на **ТОЗИ** закон. Законодателят много разумно иска да каже, че ЗМТА като специален закон може да дерогира разпоредбите на друг закон или кодекс, който има за предмет процесуални норми, каквито би могъл да бъде ГПК. С други думи, **автономията на страните в арбитража остава запазена и при правната уредба на основанията за отмяна на арбитражното решение.**

Четвърто, макар Правилникът на АС при БТПП да съдържа повече разпоредби от ЗМТА, той възпроизвежда голяма част от тях, съдържа нови положения, обусловени от дистанционното електронно разглеждане на спора, от наличието на тълкувателни и разяснителни норми. Но и тук аз виждам възможност страните чрез своето арбитражно споразумение да въведат някои промени в процедурата. Например, нормално е страните да искат бързо решаване на спора им. Още повече че те са търговци и бързо трябва да уреждат своите настоящи отношения за да могат да продължат спокойно по-нататъшната си дейност. Не виждам пречка **страните да дерогират чл. 20 ал. 1 от Правилника на АС при БТПП и да изключат подготвителното заседание,** защото то би могло да забави арбитражния процес, а и е възможно арбитражите или арбитражът в заседанието, в което не участват страните, да се заблуди, да тръгне по грешен път и с това да обърка движението по делото. Друга е ситуацията при откритото заседание, в което председателят на състава може по всяко време да задава уточняващи въпроси, да подканва страните да се спогодят и да се обсъждат техните становища.

Друг пример за ускоряване на производството е **страните по взаимно съгласие да скъсат сроковете за призоваване, уредени в чл. 22 от Правилника на АС при БТПП**. Възможен е и обратният процес – сроковете или някой от тях да се удължи по желание на двете страни.

Макар на практика да не съм срещала положението, при което страните уговарят по всяко време на процеса да се прави възражение за некомпетентност на Арбитражния съд и да не се преклудира възможността на ответника то да бъде направено най-късно с отговора на исковата молба, както изисква чл. 26, ал. 3 от Правилника на АС при БТПП, няма основание това да не се допусне. Би следвало въпросът за арбитражната компетентност да се намира перманентно в ползрението на страните и на съда, защото това е един от съществените процесуални въпроси, от които зависи валидността на арбитражното решение.

Възможно е страните да се противопоставят на възможността, която чл. 30, ал. 4 от Правилника предоставя, страната да иска свидетеля да бъде разпитан дистанционно. Предварително, при сключване на арбитражното споразумение страните могат да се договорят тази форма на разпит да не бъде допустима.

И накрая, **не по-малко важно е правото на страните да не искат изрично при решаване на спора им да се прилагат Тълкувателните решения на ВКС, както и задължителните решения на арбитражната колегия, в отличие от предвиденото в чл. 36, ал. 4 от Правилника**. Всъщност въпросът може да се окаже дискуссионен – след като имат свобода да дерогират процедурата, да определят приложимото материално право, защо да не могат да дерогират прилагането и на задължителните решения на Арбитражната Колегия, дори ТР на ВКС, ако те нямат връзка с основанията за отмяна на арбитражното решение по чл. 47 ЗМТА.

8.ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение смятам, че на този етап нашето законодателство се съобразява с автономията на страните в един арбитражен процес, които имат правото свободно, по взаимно съгласие, да определят процедурата и единствената граница на тяхната договорна свобода са повелителните норми на специалния закон и по-точно на ЗМТА, които, както видяхме, са единични принципоопределящи норми.

Тук обаче има и едно „НО“. Границите на автономията на волята на страните в арбитражния процес зависи от сблъсъка между автономията на гражданскоправните субекти в областта на правораздаването и

държавната власт и по-точно съотношението между държавното и договорното правораздаване. Трябва ли физическите и юридическите лица да решават спорите задължително чрез държавните съдилища в областта на гражданските си отношения. Големият въпрос е за баланса между държавното и арбитражното правораздаване. Дали гражданите и образуванията от тях правосубектни единици да отнасят спорове, които засягат само техните интереси да се подчиняват на държавното правосъдие или да възложат тази дейност на лица, на които те имат доверие. Реалността показва, че доверието в съдебната система у нас е много ниско. Всички са единодушни, че се налага коренна реформа в съдебната система. Правата на хората се ограничават от изискването да търсят справедливост само в държавните съдилища. Затова не е случайно, че в държавите от Европейския съюз се засилват алтернативните методи за решаване на правни спорове. У нас няма нагласи и смелост да се преустанови ограничаването на автономията на гражданите в използването на арбитража като легитимен начин за решаване на гражданскоправни спорове. От една страна в обществото се критикува съдебната система – няма справедливост, делата се бавят, производството е скъпо, а от друга страна непрекъснато се ограничава компетентността на арбитражите. Би следвало да се знае, че ограничаването на компетентността на арбитражните съдилища е израз на ограничаване на свободата на личността – едно от основните права на човека. Иска или не иска, търсещият справедливост е принуден да прибегне до правна помощ от съда, за който всички социологически изследвания показват точно обратната картина. Не е ясно, защо държавният съд трябва да има приоритет пред алтернативните методи за решаване на правни спорове и да е господар на правораздаването. Дали това се дължи на професионализма на съдиите, на наличие на морални качества и отсъствието им у другите юристи, които биха могли да бъдат избрани за арбитражи. Трудно ми е да отговоря положително на този въпрос. Още повече, че изследването на съдебната практика по определен член на който и да е от законите показва, че решенията на отделните състави са почти идентични в правната си трактовка на приложимото право. Понякога изразите са буквално копирани. Това може да обезпечава безпротиворечива практика, но не допринася за развитие на правото, пречи да се създадат абстрактни тълкувателни модели. В това отношение има разлика между съдебното и арбитражното решение. За разлика от съда, който трябва да синхронизира практиката с предходните решения на съда, към който организационно принадлежи, арбитражът е зависим от правото и от съгласуваната воля на страните, които са го сезирали. Той не е погълнат

от рутината и от стремежа решението да е същото както постановено преди това решение по същата норма.

Забелязвам и едно друго неблагоприятно положение. Арбитражът започва да се доближава до методологията, която се прилага в държавното правораздаване. Процедурата за разглеждане на споровете, установена в ГПК, бавно но сигурно прониква в арбитражния процес. Практиката на държавните съдилища се възприема от арбитража, дори последният да не е съгласен с нея. Причината е опасността, която грози арбитража чрез задействане от недоволната от решението страна на чл. 47 ЗМТА. Самият законодател предпочита да предоставя преференции на държавните съдилища, а и все повече отслабва доверието му към арбитражите. Изобщо живеем в порочна система –от една страна съдебната система се критикува мощно в парламента и медиите, а от друга страна се поставят граници пред гражданите, които нямат доверие в нея и търсят други алтернативни пътища за да получат справедливост. Затова смятам, че трябва да се засили участието на страните в арбитражния процес, да им се даде по-голяма възможност за активно поведение, а не да се чувстват в йерархическо положение като пред държавен съд. Страните не трябва да възприемат никаква субординация и вертикалност, административна власт върху себе си от страна на арбитражния съд. Арбитражното производство не трябва да се превръща в състезателно производство, в състезания на знанията и уменията на адвокати, а страните да имат по-голяма възможност да го моделират и да се изявяват. Процесуалното право да не бъде адвокатско право, а процесът в по-голяма степен да принадлежи на участниците в него.